

Identifying and analyzing the themes of the culture of sacred defense from the perspective of the commanders of the imposed war (qualitative approach)

Reza Salami

Department of Management, Qe.C., Islamic Azad University, Qeshm, Iran.

Mohsen Ameri Shahrabi*

Department of Management, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Serajeddin Mohebi

Department of Management, Shi.C., Islamic Azad University, Shiraz, Iran.

Khosro Moradi Shahdadi

Department of Financial Management, Qe.C., Islamic Azad University, Qeshm, Iran.

Abstract

The aim of this research is to identify and analyze the themes of the culture of sacred defense from the perspective of the commanders of the imposed war (qualitative approach). The present research was of a qualitative type. The statistical population of the research is the qualitative part of the commanders of the imposed war. The sampling is snowball or chain. In the interview, first, 16 commanders of the imposed war who are experts and have sufficient education and experience related to the subject were selected. The content analysis method was used to analyze the data. In the qualitative stage, 132 conceptual codes were identified and extracted and coded using the content analysis method at three levels of basic, organizing and comprehensive themes. Then, to screen the identified factors from two rounds of the fuzzy Delphi approach, 10 university experts were used in the form of a questionnaire. The data analysis resulted in the identification of 98 basic themes, 32 organizing themes and 10 comprehensive themes. The findings showed that in the general dimension of the experts' perspective, the following dimensions are included: the risk-taking, innovation, and structural transformation dimension, including the components (risk-taking and innovation, structural transformation, change); the management culture style change dimension, including the components (agile management, jihadi management, cultural management, voluntary management, negotiation and participation skills, accountability, and transparency); the ethics-oriented dimension, including the components (behavior and ethics, moral attitude and belief); the insight and intelligence dimension, including the components (insight and intelligence in defending ideals, education and awareness); the role model dimension from the creators of the epic of the Sacred Defense, including the components (responsibility, hostility, guardianship, tirelessness, courage and determination, trust and commitment, self-belief, justice and fairness); the human dignity dimension, including the components (dignity and honor and humanism); the spirituality and faith dimension, including the components (faith and belief and spirituality); the law-oriented dimension, including the components (the chapter on the law, the establishment of up-to-date laws); The dimension of institutionalizing authentic culture and values includes the components (Islamic traditions and customs, value orientation, institutionalizing authentic culture, expanding and deepening culture); the dimension of coherence and adaptation (internal and external coherence and adaptation, and general resilience).

Keywords: Culture of Sacred Defense, Management Culture

How to Cite: Salami,R. , Ameri Shahrabi,M. , Mohebi,S. and Moradi Shahdadi,K. (2026). Identifying and analyzing the themes of the culture of sacred defense from the perspective of the commanders of the imposed war (qualitative approach). Journal of Intelligent Strategic Management .5(1), 659-696.

doi: 10.87453/bumara.2026.373601.4902

Intelligent Strategic Management (JISM) in Development and Evolution is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License.

© Authors

* Corresponding Author: M_amei_shahrabi@iau-tnb.ac.ir

شناسایی و تحلیل مضامین فرهنگ دفاع مقدس از نگاه فرماندهان جنگ تحمیلی (رویکردی کیفی)

رضا سلامی

گروه مدیریت، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.

محسن عامری شهبازی*

گروه مدیریت، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

سراج الدین محبی

گروه مدیریت، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

خسرو مرادی شهدادی

گروه مدیریت مالی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی و تحلیل مضامین فرهنگ دفاع مقدس از نگاه فرماندهان جنگ تحمیلی (رویکردی کیفی) است. پژوهش حاضر از نوع کیفی بوده است. جامعه آماری تحقیق در بخش کیفی فرماندهان جنگ تحمیلی می باشد. نمونه گیری گلوله برفی یا زنجیره ای است. در مصاحبه، ابتدا با ۱۶ نفر از فرماندهان جنگ تحمیلی صاحب نظر و دارای تحصیلات و تجربه کافی مرتبط با موضوع، انتخاب شدند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده گردید. در مرحله کیفی از تعداد ۱۳۲ کد مفهومی شناسایی و استخراج گردید و با روش تحلیل مضمون در سه سطح مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر کدگذاری شد، سپس برای غربالگری عوامل شناسایی شده از دو دور رویکرد دلفی فازی از نظر ۱۰ نفر از خبرگان دانشگاه در قالب پرسشنامه استفاده گردید تحلیل داده‌ها به احصای ۹۸ مضمون پایه، ۳۲ مضمون سازمان دهنده و ۱۰ مضمون فراگیر انجامید. یافته‌ها نشان داد که در بعد کلی دیدگاه خبرگان عبارتند از: بعد ریسک پذیری، نوآوری و تحول ساختاری شامل مؤلفه‌های (ریسک پذیری و نوآوری، تحول ساختاری، تغییر)؛ بعد تغییر سبک فرهنگ مدیریتی شامل مؤلفه‌های (مدیریت چابک، مدیریت جهادی، مدیریت فرهنگی، مدیریت داوطلبانه، مهارت مذاکره و مشارکت، پاسخگویی و شفافیت)؛ بعد اخلاق مداری شامل مؤلفه‌های (رفتار و اخلاق، نگرش و باور اخلاقی)؛ بعد بصیرت و هوشمندی شامل مؤلفه‌های (بصیرت و هوشمندی در دفاع از ارمان‌ها، آموزش و آگاهی)؛ بعد الگوسازی از خالقان حماسه دفاع مقدس شامل مؤلفه‌های (مسئولیت پذیری، دشمن ستیزی، ولایت مداری، خستگی ناپذیر، شجاعت و قاطعیت، اعتماد و تعهد، خودباوری، عدالت و انصاف)؛ بعد کرامت انسانی شامل مؤلفه‌های (کرامت و عزت و انسان گرایی)؛ بعد معنویت گرای و ایمان شامل مؤلفه‌های (ایمان و اعتقاد و معنویت)؛ بعد قانون محوری شامل مؤلفه‌های (فصل الخطاب قرار دادن قانون، وضع قوانین بروز)؛ بعد نهادینه کردن فرهنگ اصیل و ارزش‌ها شامل مؤلفه‌های (سنت‌ها و آداب و رسوم اسلامی، ارزش گرایی، نهادینه کردن فرهنگ اصیل، گسترش و تعمیق فرهنگ)؛ بعد انسجام و سازگاری (انسجام و سازگاری درونی و بیرونی و تاب آوری عمومی).

کلیدواژه‌ها: فرهنگ دفاع مقدس، فرهنگ مدیریتی

استناد به این مقاله: سلامی، رضا و عامری شهبازی، محسن و محبی، سراج الدین و مرادی شهدادی، خسرو. (۱۴۰۴). شناسایی و تحلیل مضامین فرهنگ دفاع مقدس از نگاه فرماندهان جنگ تحمیلی (رویکردی کیفی). مدیریت استراتژیک هوشمند، ۵(۱)، ۶۵۹-۶۹۶.

مدیریت استراتژیک هوشمند (JISM) در توسعه و تکامل تحت مجوز بین‌المللی کربیتو کامنز با شرایط انتساب-غیرتجاری ۴٫۰ منتشر می‌شود.

© نویسندگان

* نویسنده مسئول: M_amei_shahrabi@iaiu-tnb.ac.ir

مقدمه

فرهنگ دفاع مقدس در بیان کامل تر فرهنگ برآمده از انقلاب اسلامی و ارزش های حاصل از آن به طور عمده در گذشته های فرهنگی و مذهبی ما ریشه دارند، اما تجسم عینی آن در کوران انقلاب و به ویژه دوران دفاع مقدس بود (حیدری و همکاران، ۱۴۰۲). دوران دفاع مقدس تبلور عملی و تجلی دینی همه ارزش ها بود. ارزش ها در جنگ شکوفا شد و واقعیت عملی یافته در عرصه فرهنگ دفاع مقدس عشق و عرفان، دلاوری و مردانگی، شجاعت و حماسه، ایثارگری و از خود گذشتگی، ایمان به هدف و اطمینان به پیروزی و در یک کلمه ارزش های اصیل اخلاقی انسانی ظهور یافت و تجلی پیدا کرد (اسپریگنز، ۱۳۷۰: ۸۵).

فرهنگ دفاع مقدس مجموعه ای از افکار، اعتقادات، باورها، ارزشها، پسندها، علاق و دل بستگی ها روابط عرف و عاداتی است که در جریان دفاع مقدس تجلی یافت و به صورت فرهنگ رایج در بطن سازمانی جامعه نه

ادینه شد و قابل انتقال به نسل های بعدتر گردید (قورچیان و خورشیدی، ۱۳۷۹: ۲۱۸). فرهنگی مدیریتی بر لزوم تقویت هویت فرهنگی ملی و محلی از طریق سیاست های فرهنگی تأکید دارد. از دیدگاه هویت فرهنگی، هدف ایجاد حس تعلق و انسجام در میان افراد جامعه است. طبق این نظریه، خط مشی های فرهنگی باید به گونه ای طراحی شوند که نمادهای فرهنگی، زبان، آداب و رسوم و ارزش های مشترک جامعه را حفظ و تقویت کنند. هویت فرهنگی برای کاهش تنش های اجتماعی و قومیتی مؤثر است، چرا که با ارتقای شناخت و احترام به تنوع فرهنگی، به انسجام و همبستگی اجتماعی کمک می کند. نظریه هویت فرهنگی بر نیاز به حمایت از هویت های محلی و ملی از طریق سیاست گذاری فرهنگی تأکید دارد. این نظریه با تمرکز بر نمادها، ارزش ها، سنت ها و زبان، هدف سیاست های فرهنگی را ایجاد انسجام و تعلق اجتماعی در سطح ملی می داند. حفظ هویت فرهنگی می تواند تنوع و تفاوت های جامعه را به عنوان بخشی از غنای فرهنگی تلقی کرده و آن را به عامل انسجام بخش تبدیل کند. نظریه پردازانی چون اریک هابسبام و آنتونی اسمیت معتقدند که هویت فرهنگی در ارتباطی نزدیک با ناسیونالیسم قرار دارد و نقش مهمی در مقابله با جهانی شدن بازی می کند. به ویژه در جوامعی با تنوع قومی، خط مشی های هویت محور می توانند به عنوان مکانیزمی برای مدیریت و جلوگیری از تنش های قومی عمل کنند (صادقی، ۱۴۰۱).

دولت می‌تواند با وضع قوانین، تخصیص بودجه و نظارت بر برنامه‌های فرهنگی به ایجاد هماهنگی در سیاست‌های فرهنگی و تقویت ارزش‌های مشترک جامعه کمک کند. این نظریه نقش دولت را به‌عنوان سیاست‌گذار اصلی فرهنگی تعریف می‌کند. بر این اساس، دولت از طریق وضع قوانین و نظارت بر فعالیت‌های فرهنگی، به هدایت و مدیریت این بخش می‌پردازد. دولت‌ها اغلب از طریق حمایت مالی، تخصیص منابع و تدوین مقررات، می‌توانند بر حفظ ارزش‌های ملی و ترویج فرهنگی جامعه تأثیرگذار باشند. نظریه پردازانی همچون پیترو شولت و تری ایگلینگتون بر نقش دولت در خط‌مشی‌گذاری فرهنگی تأکید کرده و دولت را اصلی‌ترین عامل در این حوزه می‌دانند (صادقی، ۱۴۰۱).

فرهنگ دفاع مقدس یکی از مسائل بسیار مهم در کشور ما است، برای تبیین جایگاه فرهنگ دفاع مقدس که نماد عینی آن در جنگ تحمیلی متبلور شد، تحقیقات علمی ضروری به نظر می‌رسد. تحقیقات مختلفی در ارتباط با موضوع فرهنگ و دفاع مقدس به شیوه‌های مختلف انجام شده است، اما فرهنگ دفاع مقدس و الگوی فرهنگ مدیریتی آن باید به‌عنوان میراثی گران‌سنگ در ذهن ملت ایران باقیمانده و از آفت تحریف مصون بماند، زیرا نشر ارزش‌های معنوی و اخلاقی دفاع مقدس تأثیر به‌سزایی در اخلاق جامعه به‌ویژه جوانان داشته و امید و انگیزه برای مبارزه با استکبار جهانی و همچنین ترویج فرهنگ مقاومت عاشورایی را به همراه دارد. چنانچه جامعه‌ای خواهان برخورداری از نسلی با عزت و آمادگی مقاومت است باید به‌طور بنیادی به فرهنگ‌سازی در این زمینه پرداخته و عوامل تأثیرگذار در این عرصه را شناسایی کرده و با تمام ظرفیت و توان برای هر کدام از آنها برنامه‌ریزی نماید، هرچند که بررسی فرهنگ دفاع مقدس مستلزم صرف هزینه و زمان بسیاری است. از طرفی ساختار سیاسی و اجتماعی ایران به‌گونه‌ای است که فرهنگ دفاع مقدس با دیگر کشورها کاملاً متفاوت است، بنابراین لازمه آن پرداختن به مسئله فرهنگ دفاع مقدس به‌صورت بومی است. با توجه به آنچه گفته شد پژوهش حاضر در پی آن است به شناسایی و تحلیل مضامین فرهنگ دفاع مقدس از نگاه فرماندهان جنگ تحمیلی (رویکردی کیفی) نماید.

مبانی نظری پژوهش

دفاع مقدس، صحنه بروز افتخارات عزت و اقتدار جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی است که جمهوری اسلامی ایران، همچون نگینی تابناک تا همیشه، در تاریخ حماسه و ایثار و پایداری آزادگان جهان خواهد درخشید. پایداری ملت بصیر

و انقلابی ایران اسلامی که برخاسته از روش ایمان و وحدت بود، در سایه هدایت های حکیمانه و مدبرانه رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی(ره) سبب احیای مکتب سازنده و نهضت بیداری اسلامی در جهان شد. در واقع دفاع مقدس در زمینه های مختلف سیاسی، نظامی، اجتماعی، فرهنگی و ... توانست معادلات جهانی را برهم زند. گرچه این فرهنگ به منزله گنجینه ای ارزشمند همواره می تواند برای ملت ایران و دیگر جوامع اسلامی نیروزا و قدرت آفرین باشد، اما این مهم در گرو شناخت ابعاد و مؤلفه های فرهنگ متعالی مقاومت و ایثار است که می توان به مؤلفه های زیر در این راستا اشاره کرد (حیدری و همکاران، ۱۴۰۲).

- ۱- تقویت اعتماد به نف و خودباوری؛
- ۲- رشد باورهای دینی؛
- ۳- شکوفایی استعدادها و بروز خلاقیت ها؛
- ۴- رشد فضائل اخلاقی و معنوی؛
- ۵- افزایش انسجام اجتماعی و تحکیم وحدت ملی؛
- ۶- تثبیت اقتدار جمهوری اسلامی ایران؛
- ۷- تضمین استقلال کشور و بازدارندگی دشمنان به تعرض به ایران اسلامی؛
- ۸- ایجاد الگوی مبارزه با قدرتهای بزرگ
- ۹- بر باد دادن رویاهای رژیم صهیونیستی نسبت به اندیشه از نیل تا فرات؛
- ۱۰- کمک به بیداری اسلامی؛

ارزشها، از مهمترین اجزای یک فرهنگ به شمار می آیند چراکه از باورهای یک ملت سرچشمه می گیرند و در حوزه های گوناگون بر فعالیت آن تاثیر می گذارند. بروز و ظهور این ارزش ها به هنگام حوادث و رخدادهای سرنوشت ساز از جمله دفاع از کیان و سرزمین بسی پرفروغ تر و خیره کننده تر است (حیدری و همکاران، ۱۴۰۲). تاریخ پرفراز و نشیب ایران نیز مملو از جلوه های دفاع مردم ایران در ادوار تاریخی در برابر تجاوزات خارجی و بیگانگان بوده است که اوج آن را در دهه های اخیر می توان در دفاع مقدس و مقابله با تجاوزات بیگانه در قالب هشت سال دفاع مقدس دید. ارزش هایی که در حماسه دفاع مقدس تبلور یافت و از عوامل مهم پیروزی بر دشمن گردید. ریشه در فرهنگ ناب اسلامی و باورهای دینی رزمندگان اسلام داشت که بر اساس آموزه های قرآنی، ارتباط خود را با خداوند متعال نزدیک و استوار کرده بودند و به

طوری که به قول یکی از فرماندهان دفاع مقدس در جنگ هشت ساله «هرجا که کم می آوردیم و می بایست می جنگیدیم، اکسیر توکل بالا می رفت و باعث می شد که به مرور زمان ضعف انگیزه که در قبل از انقلاب در ارتشی ها وجود داشت از بین برود و در همین دانشگاه بود که روحیه ها تقویت و انگیزه های ما قوی شد (شکوهی و یوسفی صفاپور، ۱۴۰۱، ۱۶۳).

رزمندگان اسلام همچنین از قرآن کریم فرا گرفته بودند که به یکدیگر محبت و مهر بورزند و اخوت و همدلی پیشه کنند چه در این صورت روابط دوسویه فرماندهان و نیروها سامان می یافت و اثرات شگرفش را در سخت ترین لحظه های نبرد نشان می داد روابط انسانی خاصی در جبهه حاکم بود. این روابط انسانی، مقاومت را بسیار افزایش می داد این محبت و عشق ژرف، خود ایثار و فداکاری را به دنبال داشت؛ ایثاری که از اندک اندوخته مالی تا گوهر نفی جان را شامل می شد. همچنین از قرآن کریم آموخته بودند که در برابر دشمن استوار و سرافراز باشند. بدین گونه برای انجام این مهم، صبر و استقامت را در اوج زیبایی به تصویر کشیدند، شجاعت و دلاوری را بر قله بلند افتخار نشانند و عزت کرامت را شکوهی سترگ بخشیدند. درخشش خیره کننده ارزش های اسلامی در دفاع مقدس به بهترین شکل نمود یافته است که انعکاس آن همه زیبایی که در چهره تابناک این حادثه رخ نمود، مجاللی به گستردگی و فراخی سینه هایی که این زیبایی ها از آن سرچشمه گرفته و سرازیر شده اند، می طلبد. بدین سان تاثیر عمیق فرهنگ و ارزش های دفاع مقدس در زندگی مردم و کنه باور و اعتقادات مذهبی امت مقاوم انکارناپذیر است. اهمیت این موضوع وقتی بیشتر نمایان می شود که مقام معظم رهبری مدظله العالی نیز در فرمایشات گوهریارشان بر این موضوع تاکید دارند (حیدری و همکاران، ۱۴۰۲).

می بایست این فرهنگ با جدیت تمام در سیاستها و برنامه ریزی های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور لحاظ و تثبیت گردد بر همین اساس، باید با آفت ها و ضد ارزش های فرهنگ دفاع مقدس که همان رفاه «طلبی و راحت طلبی و دنیا خواهی است، مقابله کرد (حیدری و همکاران، ۱۴۰۲).

رهنمودهای مقام معظم رهبری موید این حقیقت است که فرهنگ و ارزشهای دفاع مقدس در حوزه های اجتماعی، فرهنگی و آموزشی کشور پایه پای تحولات نظامی پیش نرفته است و همانگونه که تخریب آثار مادی، خسارات اقتصادی و زیربنایی جامعه

در این دوران به بازسازی و نوسازی نیاز دارد و ضرورت رسیدگی به این امر نشانه پویایی، عزم و اراده ملی برای توسعه و تکامل اجتماعی می باشد، بازسازی و نوسازی آثار معنوی بازمانده از دوران جنگ هشت ساله تحمیلی همچون ارزش های دفاع مقدس و احیای فرهنگ ایثار و فداکاری، و ... امری ضروری و در راستای تقویت، گسترش و نهادینه سازی ارزش های دفاع مقدس تلقی می گردد.

امری که جزء وظایف نهادهای اجرایی و دولت می باشد به طوری که دولت می تواند با رویکردی جهادی و تعمیق این ارزش ها، هویت و اقتدار ملی را به ویژه در حوزه آموزش تقویت کند و بیش از پیش نسل سوم انقلاب را با ارزش های دفاع مقدس آشنا و مأنوس سازد (عبدالعلی پور، و همکاران، ۱۴۰۴، ۱۰۵).

بی شک بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد فرهنگ آن جامعه است، فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می دهد (صحیفه نور، ۱۳۶۱: ۲۴۳، ج ۸). فرهنگ را می توان به عنوان «اعتقادات، ارزش ها، نگرش ها، رفتارها و عملکردهای گروهی از مردم» تعریف کرد (واریک، ۲۰۱۷). صاحب نظران معتقدند، فرهنگ باعث ثبات و پایداری سیستم اجتماعی می شود و در سازمان ها باعث ایجاد احساس هویت برای اعضای سازمان می کند، فرهنگ، به صورت یک سیستم کنترل در جامعه عمل کرده و رفتارهای مشخص و قابل قبول را وضع نموده و از رفتارهای غیرقابل قبول، ممانعت به عمل می آورد و فرهنگ، باعث می شود که در افراد، نوعی تعهد نسبت به چیزی به وجود بیاید که بیش از منافع شخصی، فرد است (موریلن، ۲۰۱۳).

مدیریت فرهنگی، ابداع نوینی است که طی سال های اخیر به منظور مواجهه با محیط پیچیده ای که سازمان های فرهنگی در زمان حاضر با آن روبرو هستند، مطرح گشته است. این سازه نوین سازمانی با تأکید بر حل و فصل مسائل فرهنگی، در اساس متوجه موضوع های پیچیده ای است، که نیاز به دانش و مهارت های متنوع دارد؛ اما نکته اساسی که اهمیت بیشتر اداره یک سازمان فرهنگی و مدیریت آن را آشکار می سازد، برخورداری از بینش و نگرش در مورد، وظایف فرهنگی یک مدیر، اقدام فرهنگی، برنامه ریزی فرهنگی و ... است (کاووسی، ۱۳۹۹، ص ۱۴). فرهنگ اسلامی، برای تحکیم ساختار انسان ساز و تعالی بخش خود، راهبردهایی کارآمد را عرضه می دارد که در صورت عمل کردن به آن ها، آرامش،

امنیت، سلامت روح و روان و حتی جسم را در دنیا به ارمغان می‌آورد و در آخرت نیز نعیم جاودان نصیب بشر می‌گردد (بسیج، ۱۳۹۵).

در کشورهایی با تنوع فرهنگی بالا، مسائل و تعارضات فرهنگی یکی از چالش‌های سیاسی در سیاست‌گذاری فرهنگی است. دولت‌ها ممکن است از خط‌مشی‌های فرهنگی برای مدیریت تعارضات بین گروه‌های قومی، زبانی یا مذهبی استفاده کنند. در چنین شرایطی، سیاست‌گذاران تلاش می‌کنند با تدوین و اجرای سیاست‌هایی که تنوع و چندگانگی فرهنگی را ترویج می‌دهند، از بروز و تشدید تنش‌ها جلوگیری کنند. مدیریت تعارضات فرهنگی داخلی در خط‌مشی‌گذاری فرهنگی یکی از جنبه‌های مهم در فرآیند سیاست‌گذاری است که به‌ویژه در جوامع چندفرهنگی و متنوع اهمیت زیادی دارد. در این جوامع، تفاوت‌های فرهنگی، مذهبی، قومی و اجتماعی می‌توانند منجر به تضاد و اختلاف‌نظرهایی شوند که نیازمند مدیریت دقیق و موثر هستند. این تعارضات ممکن است در سطح فردی، گروهی یا حتی میان نهادهای مختلف دولتی و غیردولتی بروز کنند. در خط‌مشی‌گذاری فرهنگی، هدف اصلی مدیریت این تعارضات، ایجاد توازن میان حقوق و نیازهای گروه‌های مختلف فرهنگی و حفظ همبستگی اجتماعی است (انصاری و همکاران، ۱۴۰۰).

یکی از چالش‌های اصلی در مدیریت تعارضات فرهنگی، شناسایی و درک منبع این تعارضات است. گاهی اوقات این تعارضات به‌خاطر تفاوت‌های عمیق در ارزش‌ها، باورها و هنجارهای فرهنگی میان گروه‌های مختلف شکل می‌گیرند. برای مثال، یک سیاست فرهنگی ممکن است به نفع یک گروه خاص فرهنگی باشد، در حالی که گروه‌های دیگر احساس کنند که حقوق آنها نادیده گرفته شده است. بنابراین، یکی از وظایف سیاست‌گذاران فرهنگی، شناسایی ریشه‌های تعارضات فرهنگی و توجه به آنها در فرآیند تدوین و اجرای سیاست‌هاست تا بتوانند راه‌حل‌هایی برای کاهش تنش‌ها و ایجاد تفاهم میان گروه‌های مختلف پیشنهاد دهند. در مرحله بعد، استفاده از ابزارهای دیپلماسی و گفت‌وگو به‌عنوان یکی از روش‌های موثر در مدیریت تعارضات فرهنگی داخلی اهمیت دارد. برگزاری نشست‌های مشترک و گفت‌وگوهای سازنده میان نمایندگان گروه‌های مختلف فرهنگی می‌تواند فرصتی برای تبادل نظر و کاهش سوءتفاهم‌ها ایجاد کند. سیاست‌گذاران فرهنگی می‌توانند از این فرآیندها به‌عنوان ابزاری برای ایجاد تفاهم و اعتماد میان گروه‌های مختلف استفاده کنند و در عین حال نظرات و پیشنهادات گروه‌های

مختلف را در تدوین سیاست‌های فرهنگی لحاظ نمایند. این گفت‌وگوها باید به صورت منصفانه و برابر برگزار شود تا تمامی گروه‌ها احساس کنند که نظرات آنها مورد توجه قرار گرفته است (الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۸).

علاوه بر گفت‌وگو و دیپلماسی، تخصیص عادلانه منابع فرهنگی و توجه به نیازهای خاص هر گروه نیز از دیگر ابعاد مدیریت تعارضات فرهنگی است. برای این منظور، سیاست‌گذاران باید از سیاست‌های شامل و جامع استفاده کنند که در آن‌ها حق دسترسی برابر به منابع فرهنگی برای تمامی گروه‌های جامعه فراهم شود. این منابع می‌توانند شامل حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، هنری و آموزشی گروه‌های مختلف باشند. تخصیص منابع به طور عادلانه می‌تواند به کاهش احساس تبعیض در میان گروه‌های فرهنگی کمک کند و از بروز تنش‌ها جلوگیری نماید. در نهایت، ایجاد چارچوب‌های قانونی و حقوقی برای حمایت از تنوع فرهنگی و جلوگیری از تبعیض‌های فرهنگی یکی از گام‌های اساسی در مدیریت تعارضات فرهنگی است. این چارچوب‌ها باید بر اساس اصولی همچون احترام به حقوق بشر، برابری و عدالت اجتماعی تدوین شوند. به طور خاص، قوانین و سیاست‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که از حقوق اقلیت‌های فرهنگی محافظت کرده و به گروه‌های مختلف این امکان را بدهد که هویت فرهنگی خود را حفظ کنند. در این راستا، سازمان‌های دولتی، نهادهای حقوق بشری و گروه‌های جامعه مدنی باید با همکاری یکدیگر، چارچوب‌های قانونی و سیاست‌های حمایتی را تقویت کنند تا از بروز تعارضات فرهنگی جدی در سطح جامعه جلوگیری کنند (سیاه منصوری و همکاران، ۱۴۰۱).

پیشینه تجربی

جعفری (۱۴۰۳) «تبيين اصول اساسی حاکم بر فرهنگ و ساختار سازمان‌های نیروهای مسلح در دوران دفاع مقدس» انجام دادند. با شروع جنگ تحمیلی رژیم بعثی عراق علیه ایران، نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، در راستای دفاع از استقلال، امنیت و تمامیت ارضی، به مقابله با دشمن متجاوز برخاستند. گرچه در اوایل جنگ تحمیلی نمایش قدرت دفاعی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی کافی نبود، اما به غیر از سال اول جنگ، در طول دوران دفاع مقدس به دلیل اتکای نیروهای مسلح به اصول مهمی در فرهنگ و ساختار سازمان خود باعث شد تا ابتکار نظامی و تدبیر عملیاتی در اختیار نیروهای مسلح جمهوری اسلامی قرار گیرد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تبیین این اصول، به این پرسش اصلی پاسخ خواهد داد که اصول اساسی حاکم بر فرهنگ و ساختار سازمان‌های نیروهای مسلح

در دوران دفاع مقدس شامل چه مواردی می‌باشد. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی است و به لحاظ ماهیت کیفی و به لحاظ روش گردآوری اطلاعات، اکتشافی-تیینی است. محتوای اکتشافی این پژوهش در اختیار تعداد هشت نفر از خبرگان به روش گلوله برفی و کفایت نظری داده‌ها قرار گرفت و پس از بررسی‌ها به تایید نهایی خبرگان رسید. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که اصول حاکم بر فرهنگ و ساختار سازمان‌های نیروهای مسلح در دوران دفاع مقدس شامل هشت اصل، با عنوان اصل قدرت‌محوری، اصل معنویت‌محوری، اصل مدیریت جهادی و انقلابی، اصل درایت و برنامه‌محوری، اصل نوآوری و ابتکار، اصل بهره‌گیری از ظرفیت نخبگان و متخصصان، اصل شایسته‌سالاری و اصل پایبندی به اصول اخلاقی و انسانی در نبرد بوده است که نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران توانسته‌اند باصلابت در جنگ نابرابر دشمنان این مرزوبوم پیروز گردند.

نعمت الهی (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان نقش دفاع مقدس در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت انجام داده است. دوران هشت ساله دفاع مقدس به فرموده مقام معظم رهبری اوج افتخارات ملت ایران است از این رو برای حفظ و انتقال فرهنگ دفاع مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت به نسل آینده بایستی با جدیت در برنامه ریزی فرهنگی اجتماعی و اقتصادی کشور مدنظر قرار گیرد. برای تبیین نقش و جایگاه فرهنگ دفاع مقدس بیش از هر چیز نیازمند بررسی فرهنگ شهادت و ایثار هستیم و باید این فرهنگ به عنوان میراثی گران سنگ در ذهن ملت ایران باقی بماند و از آفت تحریف مصون بماند، زیرا نشر ارزش‌های معنوی و اخلاقی با شمیم عطر خون شهیدان تاثیر بسزایی در اخلاق جوانان داشته و امید و انگیزه برای مبارزه با استکبار جهانی و همچنین ترویج فرهنگ عاشورایی را به همراه دارد.

خضری راد و همکاران (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان راهکارهای انتقال آموزه‌های فرهنگی دفاع مقدس به نسل‌های آینده، انجام داده‌اند. مقاله حاضر، برگرفته از یک پژوهش گسترده با عنوان «طرح راهبردی انتقال آموزه‌های فرهنگی دفاع مقدس به نسل‌های آینده»، از مطالعات گسترده اسنادی و میدانی بهره برده است. در این مقاله، مطلوبیت‌های راهبردی و نیز اولویت‌های اساسی و راهبردی انتقال آموزه‌های فرهنگی دفاع مقدس شناسایی شده، اهداف و راهبردهای انتقال این آموزه‌ها تعیین و نگاشت نهادی انتقال آنها تدوین، و الزامات تحقق این دستاورد، از راه مطالعه اسناد بالادستی؛ فرامین و تدابیر امامین انقلاب اسلامی؛ سندهای راهبردی ایثار، جهاد و شهادت، مطالعه ادبیات نظری و پیشینه پژوهشی موجود، مطالعات تطبیقی، انجام مصاحبه‌های عمیق با ۵۶ نفر از خبرگان (در مرحله اول)

و دریافت ۴۰ پرسشنامه از خبرگان برای وزن دهی و سنجش پایایی و روایی (در مرحله دوم) حاصل شده است. پاسخ‌های مصاحبه شوندگان و جواب‌های پاسخگویان به پرسشنامه‌ها، طی چند مرحله، همراه با برگزاری جلسات «گروه کانونی» متعدد، از سوی تیم داوران خبره، تحلیل مضمون، محوربندی و دسته بندی شد.

محمدی فاتح و فیض اللهی (۱۳۹۹) در هدف تحقیق مطالعه حوزه های پیش برنده فرهنگ دفاع مقدس در گام دوم انقلاب اسلامی است. روش تحقیق به کار رفته در این مطالعه، کمی و پیمایشی است و جهت گردآوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. مطالعه به شکل نخبگی و با جامعه آماری تمام شمار در بین شش خبره حوزه دفاع مقدس انجام شده است. در این تحقیق از طریق مصاحبه با شش خبره در حوزه دفاع مقدس، تعداد ۱۰ حوزه اصلی دفاع مقدس بنام حوزه های شهدا، ادبیات و تاریخ شفاهی، نیروی انسانی متولی، پیشکسوتان، فرهنگی و هنری، معارف جنگ، راهیان نور، فناوری و رسانه، تبلیغات، و حوزه حقوقی بین المللی شناسایی شد. در ادامه تحقیق، این 10 حوزه با استناد به متن مصاحبه های تحقیق و دیدگاه سایر اندیشمندان تبیین شده است. در نهایت از طریق مطالعه کمی و توزیع پرسشنامه بین خبرگان، سهم ۱۰ حوزه دفاع مقدس در ترویج فرهنگ دفاع مقدس در گام دوم انقلاب اسلامی در وضع موجود و وضع مطلوب آورده شده است. نتایج نشان می دهد عملکرد کلیه نهادهای دفاع مقدس در کشور، حدود ۵۰ درصد است. از نظر خبرگان در وضعیت مطلوب باید به ۸۶ درصد رسید و شکاف عملکردی فعلی در حد ۳۵ درصد است.

حسینی نیک و همکاران (۱۳۹۶) تحقیقی با عنوان راهکارهای نهادینه سازی فرهنگ دفاعی دفاع مقدس در فرهنگ دفاعی سازمانی انجام داده اند. برای تبیین نقش و جایگاه فرهنگ دفاعی، بیش از هر چیز نیازمند بررسی درست دستاوردهای هشت سال دفاع مقدس هستیم. مهم ترین الزامات و راهبردهای فرهنگی تاثیرگذار بر حفظ و گسترش فرهنگ دفاعی در فرهنگ دفاعی سازمانی که در این مقاله به آن پرداخته شده است را میتوان از دو بعد تاثیر هویت فرهنگی-دفاعی جمهوری اسلامی ایران بر فرهنگ دفاعی سازمانی و فرهنگ دفاعی نهادهای اجرایی بر احیای فرهنگ دفاعی سازمانی با رویکرد مدیریت جهادی بررسی نمود. علاوه بر موارد یادشده در این مقاله، بر آنیم با تعریف فرهنگ دفاعی و تاثیر آن بر تبیین فرهنگ دفاعی سازمانی با رویکرد مدیریت جهادی، مولفه های حفظ و نهادینه سازی آن، و موانع موجود در راه انتقال این فرهنگ ارزشمند را شناسایی کرده و

برای رفع موانع راهکارهای لازم را ارائه دهیم. روش تحقیق در این پژوهش، روش توصیفی-تحلیلی و در گردآوری اطلاعات از روش مطالعه ای کتابخانه ای بهره گرفته شده و ابزار تحقیق نیز فیش برداری بوده است.

با بررسی تحقیقات انجام شده مشخص گردید که تاکنون در خصوص فرهنگ مقاومت میان بسیجیان پژوهشی انجام نشده است، که ارائه مدل فرهنگ مقاومت میان بسیجیان پژوهشی جدید است. همچنین از آن جهت که این پژوهش به خلق ادبیات جدید در حوزه فرهنگ مقاومت بسیجیان می انجامد کاری نوآورانه محسوب می شود.

روش شناسی

تحقیق حاضر از نظر نوع تحقیق، کاربردی توسعه‌ای است. در این تحقیق در بخش کیفی ابتدا مفاهیم اولیه از طریق تحلیل متون و مصاحبه با خبرگان احصاء شد، سپس از روش تحلیل مضمون برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. تحلیل مضمون یک فرآیند خطی و صرفاً حرکت از یک مرحله به مرحله بعد نیست، بلکه یک فرآیند رفت و برگشتی است که در صورت نیاز در همه مراحل تحقیق صورت می گیرد. همچنین تحلیل مضمون، فرآیندی است که طی زمان شکل می گیرد و نباید باعجله انجام شود (براون و کلارک، ۲۰۰۶). تحلیل مضمون، مهارت‌های اصلی و لازم برای اجرای سایر روش‌های تحلیل کیفی را فراهم می آورد (خانی و همکاران، ۱۳۹۷، ۴۶۸). دو نوع تحلیل مضمون وجود دارد که با استفاده از آن می توان محتوای مصاحبه‌ها را تحلیل کرد، تحلیل مضمون نظری یا قیاسی (بالا به پایین) و تحلیل مضمون استقرای (پایین به بالا) (براون و کلارک، ۲۰۰۶). به همین منظور در این پژوهش، بر اساس پرسش‌های مطرح شده و پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان موضوع‌های موردبررسی در قالب مفاهیم متعدد کدگذاری شده‌اند، بدین ترتیب که ابتدا متن مصاحبه‌های ضبط شده پیاده شد و سپس با یادداشت‌هایی که طی مصاحبه برداشته شده بود، تکمیل شد. در گام بعد، با مطالعه دقیق این متون، برای هر یک از مصاحبه‌ها، تمامی ایده‌ها در قالب مفاهیم شناسایی و به هر یک کدی اختصاص داده شد. این کار برای هر یک از مصاحبه‌ها انجام گرفت و در صورت وجود بخش‌هایی با مضامین مشابه، در مصاحبه‌های گذشته، از همان کدهای قبلی اختصاص داده شده به عنوان نشانگر آن‌ها استفاده شد. سپس، بر اساس تمام مضامین شناسایی شده در کل پژوهش، دسته‌بندی کلی تری صورت گرفت که به شناسایی مضامین اصلی منجر شد.

فرایند تحلیل مضمون زمانی شروع شد که تحلیلگر به دنبال شناخت الگوهای معانی و موضوعات در جمع آوری داده ها اتفاق بیفتد. نقطه پایان این فرآیند نیز تهیه گزارشی از محتوا و معانی الگوها و مضامین در داده ها است. همچنین تحلیل فرآیندی است که طی زمان شکل می گیرد و نباید با عجله اجرا شود. (براون و کلارک، ۲۰۰۶). نوشتن نیز بخشی اساسی از این فرایند است که از همان گام اول شروع شد و تا گام نهایی تداوم می یابد. نکته مهم دیگر این است که تحلیل های کیفی از مجموعه ای از خطوط راهنما استفاده می کنند و نه مجموعه ای از قوانین مشخص؛ این امر باعث انعطاف پذیری آن ها برای تناسب روش با سؤال ها و داده های تحقیق شد (عاقلی و همکاران، ۲۰۲۳)؛ لذا این فرایند سه مرحله ای و رایج، تنها راه تحلیل مضمون نیست. از این، هر پژوهشگری با توجه به ماهیت و سوالات تحقیق خود و با توجه به تصمیمات و ابزارهایی که به کار می برد می تواند از روش خاص خودش استفاده کند. همچنین، این فرایند، فرایندی خطی نیست زیرا تحلیل مضمون، مستلزم فرایندی رفت و برگشتی در کل مجموعه داده هاست. به طور کلی تحلیل متن مصاحبه ها به روش تحلیل مضمون استقرایی مطابق جدول (۱) انجام شده است.

¹ Braun & Clarke

جدول ۱: فرایند گام به گام تحلیل مضمون

مرحله	گام	اقدام
		پیاده‌سازی داده‌ها (در صورت لزوم)
	آشنا شدن با متن	مطالعه مجدد داده‌ها
	موردبررسی	نوشتن ایده‌های اولیه
	ایجاد کدهای اولیه	پیشنهاد چارچوب کدگذاری تفکیک متن به بخش‌های کوچک‌تر کدگذاری ویژگی‌های جالب
تجزیه متن	جستجو و شناسایی	تطبیق دادن کدها با مضامین بالقوه استخراج مضامین از بخش‌های کدگذاری شده متن
	مضامین	پالایش و بازبینی مضامین بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای استخراج شده
	ترسیم شبکه مضامین	مرتب نمودن مضامین انتخاب مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر ترسیم شبکه‌های مضامین
تشریح متن	تحلیل شبکه مضامین	تعریف و نام‌گذاری مضامین توصیف و توضیح شبکه مضامین تلخیص شبکه مضامین و بیان مختصر و صریح مضامین
		ترکیب متن

منبع؛ براوان و کلارک (۲۰۰۶)

از طرفی، عناوین و طبقه‌بندی‌های متفاوتی برای دسته‌بندی مضامین وجود دارد. از میان آن‌ها، کینگ و هاروکس (۲۰۱۰) انواع مضمون را بر اساس ماهیت مضمون در متن و نقش مضمون در تحلیل طبقه‌بندی و آتراید و استرلینگ (۲۰۱۰) انواع مضمون را بر اساس جایگاه مضمون در شبکه مضامین طبقه‌بندی نموده‌اند. طبقه‌بندی انواع مضامین از دیدگاه صاحب‌نظران در جدول (۲) نشان داده شده است.

جدول ۲: طبقه‌بندی انواع مضامین از دیدگاه صاحب‌نظران

مبنای طبقه‌بندی	انواع مضمون	شرح مضمون	پژوهشگر
ماهیت مضمون در متن	توصیفی تفسیری رابطه‌ای	آنچه در متن آمده، همان‌گونه توصیف می‌کند. آنچه در متن آمده، تعبیر و تفسیر می‌کند. نشان‌دهنده نوع رابطه در متن است.	کینگ و هاروکس (۲۰۱۰)
نقش مضمون در تحلیل	کلان یکپارچه‌کننده کلیدی	بخش عمده‌ای از مضامین شناخته را در خود جای می‌دهد مضامین کلیدی را حول یک محور مشترک گرد هم می‌آورد مبین نکته مهم و برجسته‌ای در متن است.	کینگ و هاروکس (۲۰۱۰)
جایگاه مضمون در شبکه مضامین	فراگیر سازمان‌دهنده پایه	در کانون شبکه مضامین قرار می‌گیرد واسطه مضامین فراگیر و پایه شبکه است. مبین نکته مهمی در متن است و با ترکیب آن‌ها، مضمون سازمان‌دهنده ایجاد می‌شود.	آتراید و استرلینگ (۲۰۱۰)

در این پژوهش از روش شبکه مضامین آتراید استرلینگ استفاده گردید، شبکه مضامین بر اساس روندی مشخص، مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازمان‌دهنده (مضامین به‌دست‌آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به‌مثابه کل) را نظام‌مند می‌کند. مضامین پایه درواقع همان نکات کلیدی و الگوهای جذاب موجود در متون پیاده شده مصاحبه‌هاست که مبنا و تشکیل‌دهنده تحلیل مضمون است. با توجه به اینکه مضامین بسیار متنوع و متعدد و یا به موضوعات کاملاً متفاوت و متمایزی مرتبط می‌باشند، ضروری است مضامین سازمان‌دهنده نیز در گروه‌هایی با محتوای همگون، طبقه‌بندی و هر گروه از آن‌ها ذیل مضمون فراگیر متمایزی گردآوری شوند، سپس این مضامین به‌صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و مضامین برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود (گرچی پور و همکاران، ۱۳۹۸).

مشارکت کنندگان پژوهش در مرحله کیفی فرماندهان جنگ تحمیلی می‌باشند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند قضاوتی و دنبال کردن روش گلوله برفی با ۱۶ نفر از آن‌ها تا رسیدن به اشباع نظری مصاحبه عمیق انجام شد. پس از انجام ۱۶ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد اما مصاحبه تا جایی تداوم یافت که کفایت و اشباع داده‌ها صورت گرفته و در مصاحبه‌های بعدی اطلاعات متمایزی حاصل نشد. در جامعه آماری در بخش دلفی اساتید دانشگاه در رشته مدیریت فرهنگی بودند که برای اجرای روش دلفی پرسشنامه برای تعداد ۱۰ نفر از آنان ارسال شد.

قابلیت اعتماد و پایایی در بخش کیفی

- حساسیت پژوهش‌گر: در این پژوهش برای تأمین تأیید پذیری پژوهش از استراتژی ارائه جزئیات روش‌ها و داده‌های پژوهش استفاده شده است تا امکان ارزیابی روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها برای پژوهشگران دیگر و خوانندگان فراهم شود.

- انسجام روش‌شناسی: در این پژوهش برای انسجام روش‌شناسی پژوهش از استراتژی انسجام روش‌شناسی همسویی بین سؤال پژوهش و عناصر شیوه‌ی پژوهش استفاده شده است.

- متناسب بودن نمونه: در این پژوهش برای متناسب بودن نمونه پژوهش از استراتژی تکرارپذیری، جامعیت و کاملیت استفاده شده است.

- پایایی باز آزمون، برای محاسبه پایایی از بین مصاحبه‌های، تعداد ۳ مصاحبه انتخاب شده و هر کدام از آن‌ها دو بار در یک فاصله دو هفته روزه توسط پژوهشگر کُد گذاری شده‌اند. پایایی باز آزمون مصاحبه‌های انجام گرفته در این تحقیق با استفاده از فرمول ذکر شده، برابر ۷۵ درصد است.

در انجام این مطالعه، پس از بررسی کتب و مقالات مرتبط با ادبیات مقاومت و بسیج، با استفاده از مصاحبه با خبرگان پژوهش، داده‌های موردنیاز جمع‌آوری شد، در ادامه با مشخص کردن جامعه آماری و نمونه، داده‌های به‌دست آمده از مصاحبه با استفاده از روش تحلیل مضمون موردبررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت، پژوهش‌گر پس از این که روش تحقیق خود را مشخص کرد و با استفاده از ابزارهای مناسب، داده‌های موردنیاز را جمع‌آوری نمود، با بهره‌گیری از تکنیک‌های مناسب که با روش تحقیق سازگاری دارد، داده‌های جمع‌آوری شده را دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل نمود.

پس از مطالعه‌ی منابع کتابخانه‌ای در رابطه با موضوع واکاوی مفاهیم فرهنگ دفاع مقدس در طول هشت سال جنگ تحمیلی و اشراف نسبت به مباحث آن، جمع‌آوری داده‌ها شروع می‌شود. همان طوری که اشاره شد، ابزار گردآوری داده‌ها جهت طراحی مدل اولیه، مدارک و اسناد و جهت طراحی مدل پایانی و اصلی تحقیق، مصاحبه‌های عمیق خواهد بود. برای انجام مصاحبه، هماهنگی‌های قبلی صورت خواهد پذیرفت و مصاحبه در محل کار نخبگان و خبرگان مصاحبه شونده‌گان و با رعایت تمام جوانب و و به صورت خصوصی و دو به دو انجام خواهد شد. این بخش از تحقیق، طولانی‌ترین و پر حجم‌ترین بخش از تحقیق را شامل خواهد شد.

بنابراین، هماهنگی برای مصاحبه که نیاز به تمرکز مصاحبه شونده دارد و از سوی دیگر وقت قابل توجهی از آنان را طلب می‌کند کار سخت و بسیار زمان بری بود. برای مصاحبه، مدت زمان خاصی در نظر گرفته خواهد نشد و مدت مصاحبه با توجه به کیفیت داده‌ها تعیین می‌شد؛ به این ترتیب که مصاحبه‌های غنی‌تر، مدت زمان بیشتری را به خود اختصاص خواهد داد. در هنگام شروع مصاحبه، ابتدا اطلاعات کلی در مورد تحقیق و تعریف اجمالی از واکاوی مفاهیم فرهنگ دفاع مقدس در طول هشت سال دفاع مقدس، به مصاحبه شونده‌گان داده خواهد شد و پس از آن، با مطرح کردن سؤالات از پیش تعیین شده به اخذ نظرات مصاحبه شونده‌گان پرداخته خواهد شد. در فرآیند مصاحبه‌ها، هر مصاحبه به صورت جداگانه ضبط و سپس پیاده‌سازی شد تا اطمینان حاصل شود چیزی نادیده گرفته نمی‌شود.

تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کمی با روش دلفی انجام گرفت. روش دلفی فرایندی گروهی است که شامل ارتباط متقابل میان پژوهشگر و گروهی از خبرگان شناسایی شده، در ارتباط با موضوعی مشخص است که معمولاً از راه پرسشنامه نظرهای خبرگان گردآوری می‌شود (لینستون و توروف، ۲۰۰۲).

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از رویکرد دلفی فازی شامل چندین مرحله است که در زیر به ترتیب ارائه شده است:

مرحله اول جمع‌آوری نظرات خبرگان: در گام اول روش دلفی به غربالگری و شناسایی شاخص‌های نهایی پژوهش بر اساس دیدگاه خبرگان استفاده شده است. بدین منظور از یک طیف هفت گزینه‌ای متغیرهای زبان‌شناختی استفاده گردید. این طیف از گزینه کاملاً بی‌اهمیت تا کاملاً بااهمیت رده‌بندی شد، دیدگاه ۱۰ کارشناس پیرامون اهمیت هر

شاخص مبتنی بر طیف لیکرت هفت درجه احصا شده است: در این مرحله همانند روش دلفی سنتی به جمع آوری نظرات خبرگان پرداخته شد. در این روش از متغیرهای زبانی برای طراحی پرسشنامه و جمع آوری نظرات خبرگان استفاده می‌شود. از آنجا که خصوصیات متفاوت افراد بر تعابیر ذهنی آن‌ها نسبت به متغیرهای کیفی اثرگذار است، با تعریف دامنه متغیرهای کیفی، خبرگان با ذهنیت یکسان به سؤال‌ها پاسخ داده‌اند. برای فازی سازی دیدگاه خبرگان از اعداد فازی مثلثی مطابق جدول (۳) استفاده شده است.

جدول ۳: طیف هفت درجه فازی برای ارزش گذاری شاخص‌ها

مقدار فازی	متغیر زبانی	کاملاً بی‌اهمیت (TL)	خیلی بی‌اهمیت (VL)	بی‌اهمیت (L)	متوسط (M)	باهمیت (H)	خیلی بااهمیت (VH)	کاملاً بااهمیت (TH)
مقیاس عددی	۱	(0, 0, 0.1)	(0, 0.1, 0.3)	(0.1, 0.3, 0.5)	(0.3, 0.5, 0.75)	(0.5, 0.75, 0.9)	(0.75, 0.9, 1)	(0.9, 1, 1)

مرحله دوم: محاسبه ارزش فازی هر سؤال؛ پس از جمع آوری نظرات خبرگان در این مرحله بر اساس داده‌های جمع آوری شده به محاسبه ارزش فازی هر یک از سؤالات (شاخص‌ها) می‌پردازیم. بدین ترتیب که ابتدا باید دیدگاه خبرگان تجمیع شود (وو و فانگ، ۲۰۱۱).

برای تجمیع نظرات n پاسخ‌دهنده، روش‌های مختلفی پیشنهاد شده است. در واقع این روش‌های تجمیع، روش‌هایی تجربی هستند که توسط پژوهشگران مختلف ارائه شده‌اند. برای نمونه یک روش مرسوم برای تجمیع مجموعه‌ای از اعداد فازی مثلثی را کمینه l و میانگین هندسی m و بیشینه u در نظر گرفته‌اند.

رابطه ۱:

$$F_{AGR} = \left(\min\{l\}, \prod\{m\}, \max\{u\} \right)$$

رابطه ۲:

$$F_{AGR} = \left(\min\{l\}, \left\{ \frac{\sum m}{n} \right\}, \max\{u\} \right)$$

رابطه ۳:

$$F_{AVE} = \left(\left\{ \frac{\sum l}{n} \right\}, \left\{ \frac{\sum m}{n} \right\}, \left\{ \frac{\sum u}{n} \right\} \right)$$

هر عدد فازی مثلثی حاصل از تجمیع دیدگاه خبرگان برای شاخص λ به صورت زیر نمایش داده شده است:

$$\tau_j = (L_j, M_j, U_j)$$

$$L_j = \min(X_{ij})$$

$$M_j = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n X_{ij}}$$

$$U_j = \max(X_{ij})$$

اندیس λ به فرد خبره اشاره دارد. به طوری که

X_{ij} : مقدار ارزیابی خبره λ از معیار λ

L_j : حداقل مقدار ارزیابی ها برای معیار λ

M_j : میانگین هندسی مقدار ارزیابی خبرگان از عملکرد معیار λ

U_j : حداکثر مقدار ارزیابی ها برای معیار λ

در این مطالعه ما از روش میانگین فازی استفاده کرده ایم.

فازی زدایی مقادیر: معمولاً می توان تجمیع میانگین اعداد فازی مثلثی و ذوزنقه ای را توسط

یک مقدار قطعی که بهترین میانگین مربوطه است، خلاصه کرد. این عملیات را فازی

زدایی گویند. روش های متعددی برای فازی زدایی وجود دارد. در بیشتر موارد برای فازی

زدایی از روش ساده زیر استفاده می شود:

رابطه ۴:

$$x_m^1 = \frac{L + M + U}{3}$$

یکی دیگر از روش‌های ساده برای فازی زدایی میانگین اعداد فازی مثلثی به صورت زیر است:

رابطه ۵:

$$F_{ave} = (L, M, U)$$

$$x_m^1 = \frac{L + M + U}{3}; x_m^2 = \frac{L + 2M + U}{4}; x_m^3 = \frac{L + 4M + U}{6}$$

$$\text{Crisp number} = Z^* = \max(x_{max}^1, x_{max}^2, x_{max}^3)$$

مقادیر x_{max}^i تفاوت چندانی باهم ندارند و همواره عددی نزدیک به M هستند. منظور از M میانگین حاصل از تجميع مقادير محتمل m از اعداد فازی مثلثی مختلف است. با این وجود مقدار قطعی بزرگ‌ترین x_{max}^i محاسبه شده در نظر گرفته می‌شود (بوجادزیف و بوجادزیف، ۲۰۰۷).

در این مطالعه برای فازی زدایی از روش مرکز سطح به صورت زیر استفاده می‌شود:

رابطه ۶:

$$DF_{ij} = \frac{[(u_{ij} - l_{ij}) + (m_{ij} - l_{ij})]}{3} + l_{ij}$$

در این پژوهش عدد آستانه ۰/۷ در نظر گرفته شده است، به این معنا که کلیه مفاهیمی که عدد فازی زدایی شده آن‌ها بالاتر از ۰/۷ است از نظر خبرگان پژوهش مؤثر محسوب می‌شوند. به طور کلی مراحل و شیوه اجرای روش دلفی فازی مطابق شکل (۳-۲) انجام گردید.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این پژوهش ابتدا به منظور گردآوری اطلاعاتی پیشینه مرتبط با مفهوم «فرهنگ دفاع مقدس و فرهنگ مدیریتی» مورد مطالعه قرار گرفت. از طریق مطالعه ادبیات و پیشینه مرتبط با فرهنگ دفاع مقدس و فرهنگ مدیریتی تعداد ۸۰ شاخص شناسایی شد. جدول ۴ نمونه ای از شاخص‌های شناسایی شده از پیشینه مرتبط را نشان می‌دهد.

جدول ۴: نمونه ای از شاخص های شناسایی شده از پیشینه فرهنگ دفاع مقدس و فرهنگ مدیریتی

منبع	شاخص
جعفری (۱۴۰۳)	اصل قدرت محوری، اصل معنویت محوری، اصل مدیریت جهادی و انقلابی، اصل درایت و برنامه محوری، اصل نوآوری و ابتکار، اصل بهره گیری از ظرفیت نخبگان و متخصصان، اصل شایسته سالاری و اصل پابندی به اصول اخلاقی و انسانی
نعمت الهی (۱۴۰۱)	فرهنگ به عنوان میراثی گران سنگ در ذهن ملت ایران، نشر ارزش های معنوی و اخلاقی با شمیم عطر خون شهیدان، ترویج فرهنگ عاشورایی
خضرای راد، قالیباف، احمدوند و محکی (۱۴۰۱)	طرح راهبردی انتقال آموزه های فرهنگی دفاع مقدس به نسل های آینده
حسینی نیک، سیدابوالفضل و چشمه نور، مرتضی و پوریانی، جابر (۱۳۹۶)	نقش و جایگاه فرهنگ دفاعی

مرحله دوم: مصاحبه با خبرگان

در مرحله دوم از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته با ۱۶ نفر از فرماندهان جنگ تحمیلی اطلاعات در حوزه دفاع مقدس و در رده های کلان مدیریتی اطلاعات تکمیلی گردآوری شد. اعضای پنل خبرگان از فرماندهان جنگ تحمیل در حوزه ترویج فرهنگ دفاع مقدس و دارای سابقه مدیریتی و تدریس بودند.

پس از پیاده سازی و مطالعه مکرر مصاحبه ها، هر بخش معنادار از متن به دقت بررسی و یک برچسب مفهومی (کد) به آن اختصاص داده می شد. به عنوان نمونه، یکی از مصاحبه شوندگان در بخشی از مصاحبه خود بیان کرد: «... فرهنگ دفاع مقدس تبلور عشق به شهادت، ولایت محوری، سبک مدیریت اسلامی است گسترش فرهنگ دفاع مقدس و آموزه های حماسه آفرینان آن دوره طلایی در همه سطوح سیاسی، اقتصادی و مدیریتی باید مورد تأکید باشد، فرهنگ دفاع مقدس نگرش انقلابی و هویت انقلابی را برجسته می کند، فرهنگ دفاع مقدس ارزش ها و باورهای درونی را تغییر می دهد...». به این بخش از گفته مشارکت کننده، پس از بررسی، کد اولیه «عشق به شهادت، ولایت محوری، سبک مدیریت اسلامی، تأکید بر آموزه های حماسه آفرینان آن دوره طلایی در همه سطوح سیاسی، اقتصادی و مدیریتی» اختصاص یافت.

ادغام و استخراج مضامین

در مرحله نخست مضامین اولیه استخراج شده از مصاحبه‌ها با رویکرد روش تحقیق کیفی (تحلیل مضمون) با توجه به اصول تحقیق دسته‌بندی شده است. بر اساس گام‌های روش تحلیل مضمون، برای تحلیل داده، متن اسناد و مصاحبه‌ها چندین بار به دقت مطالعه و سپس کدگذاری شد. در ابتدا جهت تشکیل چارچوب اولیه شاخص‌هایی، از درون مصاحبه‌هایی با خبرگان و تحلیل اسناد احصا شد، سپس داده‌های به دست آمده به صورت سطر به سطر جهت استخراج مفاهیم اولیه کدگذاری شدند. تعداد زیادی کد به دست آمد که از میان کدهای اولیه، با مطالعه رفت و برگشتی میان داده‌ها، مفاهیم مشترک و مشابه از نظر معنایی ترکیب شدند، پس از آن سعی شد این عوامل طبقه‌بندی شوند، پس از اینکه مفهوم‌سازی اولیه کامل و عملیات کدگذاری انجام شد، نوبت به دسته‌بندی یا جایگذاری شاخص‌ها در ابعاد رسید. در ادامه زمانی که همه داده‌ها کدگذاری شدند مضمون‌ها شکل گرفت و پس از بازبینی و تعریف آن‌ها، نتایج در قالب مضمون‌های پایه، سازمان دهنده و فراگیر دسته‌بندی گردید. این مرحله زمانی شروع شد که محقق مجموعه‌ای از تم‌ها را ایجاد کرده و آن‌ها را مورد بازبینی قرار می‌دهد. این مرحله شامل دو مرحله بازبینی و تصفیه تم‌ها است. مرحله اول شامل بازبینی در سطح خلاصه‌های کدگذاری شده است. در مرحله دوم اعتبار تم‌ها در رابطه با مجموعه داده‌ها در نظر گرفته شد. اگر نقشه مقوله‌ها به خوبی کار کند، آنگاه می‌توان به مرحله بعدی رفت. اما، چنانچه نقشه با مجموعه داده‌ها به خوبی همخوانی نداشته باشد، محقق باید برگردد و کدگذاری خود را تا حصول به یک نقشه مقوله‌ها رضایت‌بخش ادامه دهد. محقق در انتهای این مرحله بایستی آگاهی کافی از اینکه مقوله‌های مختلف کدام هستند، چگونگی تناسب آن‌ها با یکدیگر و کل سناریویی که آن‌ها درباره داده‌ها می‌گویند، در اختیار داشته باشد. شاخص‌های استخراج شده از متون مصاحبه‌ها، پس از مقوله‌بندی اولیه، مجدداً غربال شده و شاخص‌های اضافی یا فاقد ارزش لغوی در راستای طراحی مدل پژوهش، حذف می‌گردند. محقق در این مرحله، مضمون‌هایی را که برای تحلیل ارائه کرده، تعریف کرده و مورد بازبینی مجدد قرار می‌دهد، سپس داده‌های داخل آن‌ها را تحلیل کرد. به وسیله تعریف و بازبینی کردن، ماهیت آن چیزی که یک مضمون در مورد آن به بحث پرداخته مشخص شده و تعیین می‌گردد که هر مضمون کدام جنبه از داده‌ها را در خود جای داده است (بران و کلارک، ۲۰۰۶). نام‌گذاری مضمون‌ها باید دقیق و به گونه‌ای باشد که به سرعت حس را به خواننده منتقل کند و نشان

دهد که این مضمون راجع به چه مسائلی است و چه چیزی را درباره سؤال پژوهش منتقل می‌کند. در این مرحله چند داده خام که دارای معانی و مفاهیم مشترکی هستند در قالب یک مضامین اولیه آورده شد که این مضامین اولیه، داده‌های خام تشکیل دهنده خود را در بر می‌گیرد.

جدول ۵: نمونه ای از ابعاد، مؤلفه و مفاهیم دفاع مقدس

ابعاد- مضامین فراگیر	مؤلفه - مضامین سازمان دهنده	مفاهیم- مضامین پایه
بصیرت و هوشمندی	بصیرت و هوشمندی در دفاع از ارمان ها	بصیرت و هوشمندی در دفاع از آرمان های انقلاب اسلامی هوشمندی و بصیر بودن در هنگام مواجهه با چالش های سخت هوشیاری از توطئه هوشمندی نیروی انسانی در مقابل کارشنکی رقبا
آموزش و آگاهی	آموزش استفاده از ظرفیت جوانان، فرصتهای مادی و نیروهای مستعد انسانی و راهکارهای آموزش استفاده از ترفندهای سیاسی روانی موهب برای ناکامی دشمن تسری افق نگاه راهبردی در مقابله با سیاست ها و راهبردهای دشمنان آگاه نمودن جامعه نسبت به توطئه های دشمنان و یادآوری تهدید آنها	آموزش استفاده از ظرفیت جوانان، فرصتهای مادی و نیروهای مستعد انسانی و راهکارهای آموزش استفاده از ترفندهای سیاسی روانی موهب برای ناکامی دشمن تسری افق نگاه راهبردی در مقابله با سیاست ها و راهبردهای دشمنان آگاه نمودن جامعه نسبت به توطئه های دشمنان و یادآوری تهدید آنها
الگوسازی از خالقان حماسه	مسئولیت پذیری	مسئولیت پذیری در امور تلاش مسئولانه
دفاع مقدس	دشمن ستیزی	روحیه دشمن ستیزی مردم در حال حاضر تقویت و آمادگی حضور آنان برای مقابله با دشمن در آینده آمادگی بذل جان و مال در برابر دشمن آمادگی برای دفاع از مرزهای کشور تبیین و تشریح فعالیت و تلاش گسترده دشمنان برای عدم به فراموشی سپردن دفاع مقدس
ولایت مداری	شناخت و باورمندی به جایگاه و اختیارات ولایت	ولایت

شناخت و پذیرش اندیشه‌ها، منویات، اولویت ها و مطلوبیت‌های رهبری باور به اطاعت از ولی ولایت مطلقه ولی فقیه ولایت مداری و ولایت محوری معتقد به دفاع از حریم ولایت	
انقلابی و پرکاری سخت کوشی خستگی ناپذیری	خستگی ناپذیر
شجاعت و قاطعیت در امور شجاعت و ایستادگی در برابر دشمن اراده‌ها و ایمان تعهد، قاطعیت و کارآمدی ماندگاری و جهان شمولی انقلاب اسلامی برای یافتن راه‌های	شجاعت و قاطعیت
اعتماد متقابل در تمامی سطوح اعتماد و قابل اتکا برای ترویج فرهنگ دفاع مقدس اعتماد به نفس و عزت نفس مردمی و حضور در میدان‌های دشوار	اعتماد و تعهد
خودباوری و حسن خلق اعتقاد به توانمندسازی و تفکر راهبردی و عمیق اعتقاد و همبستگی انتقادپذیری و توان تحمل نقدهای کارساز تأثیر برکات دفاع مقدس در برون رفت از تنگناهای	خودباوری
مدیریت قناعتی با اهمیت دادن به بیت اومال	عدالت و انصاف
کرامت و پیشرفت کشور به سمت قله‌های اقتدار و منزلت جهانی دفاع مقدس عزت خواهی، صداقت و درستکاری و ارج نهادن به منزلت فعالان دفاع مقدس عفو، گذشت و وفای به عهد وجدان کاری	کرامت انسانی
ساده زیستی و فروتنی در برابر انسان‌ها بی اعتقادی به زخارف دنیوی	انسان گرایی

خودسازی، خود کنترلی		
ایمان به امداد و نصرت الهی	ایمان و اعتقاد	معنویت گرایی و ایمان
اعتقاد به محبت و رضایت الهی و خدامحوری		
اخلاص و توکل، رضا و تسلیم		
مقصد الهی و دین مداری		
ایمان به بازگشت همه انسا نها به سوی خدا		
اعتقاد به عالم برزخ و قیامت و پاداش و جزای پس از مرگ		
باور و اعتقاد مطلق به خدای متعال		
معادباوری		
معنویت گرای واقعی نه ظاهری	معنویت گرایی	
تمسك سبك مدیریت اسلامی		
ایمان به ارزش های اسلامی		
خدمت به خلق		
اعتقادی و رفتاری دینی بر پابندی به اصول		
شور و حال عارفانه		
انس با قرآن و عترت		
برجسته سازی مؤلفه های اعتقادی، مناسکی دین اسلام		
قانون محوری و فصل الخطاب قرار دادن قانون	فصل الخطاب قرار دادن قانون	قانون محوری
عدم تعارض با نهادی مخالف و بکارگیری مر قانون در تعارضات		
پابندی به قوانین و رعایت سلسله مراتب		
وضع قوانین برای سرمایه انسانی هم تراز	وضع قوانین	
وضع قوانین برای حله مسئله عدالت و مبارزه با فساد		

شناسایی و غربالگری شاخص‌های پژوهش با روش دلفی فازی

در مرحله اول، فهرستی از خبرگان مرتبط با موضوع پژوهش جهت عضویت در پنل خبرگان پژوهش تهیه و مفاهیم منتج شده در قالب پرسشنامه در اختیار ۱۰ نفر از اعضای دو گروه خبرگان جهت اجرای راند نخست روش دلفی قرار گرفت، بنابراین، ۱۳۲ مفهوم که در ۱۰ مضمون فراگیر و ۳۲ مضمون سازمان دهنده دسته‌بندی شده بود در اختیار اعضای پنل قرار گرفت.

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش دلفی فازی شامل چندین مرحله است که ذیل به ترتیب ارائه شده است:

۱- جمع‌آوری نظرات گروه خبرگان: در گام اول روش دلفی به غربالگری و شناسایی شاخص‌های نهایی پژوهش بر اساس دیدگاه خبرگان از یک طیف هفت گزینه‌ای متغیرهای زبان‌شناختی برای طراحی پرسشنامه و جمع‌آوری نظرات خبرگان استفاده شد. این طیف از گزینه کاملاً بی‌اهمیت تا کاملاً بااهمیت رده‌بندی شد. در این مرحله همانند روش دلفی سنتی به جمع‌آوری نظرات خبرگان پرداخته می‌شود. دیدگاه ۱۰ خبره پیرامون اهمیت هر شاخص جمع‌آوری شد.

۲- تبدیل متغیرهای زبانی (کلامی) به اعداد فازی مثلث: در این مرحله فازی‌سازی دیدگاه پنل خبرگان برای هر یک از شاخص‌های تحقیق انجام شد.

۳- فازی‌زدایی مقادیر: در این مرحله فازی‌زدایی مقادیر انجام گردید. در این پژوهش عدد آستانه ۰/۷ در نظر گرفته شده است، به این معنا که کلیه مفاهیمی که عدد فازی‌زدایی شده آن‌ها بالاتر از ۰/۷ است از نظر خبرگان پژوهش مؤثر محسوب می‌شوند، همچنین متغیرهایی که عدد فازی‌زدایی شده آن‌ها کمتر از ۰/۷ است، از نظر خبرگان پژوهش جزء مفاهیم تأثیرگذار نیستند و تمامی مواردی که امتیازی کمتر از ۰/۷ کسب کرده‌اند حذف شده است. در این مرحله تعدادی از متغیرها در هم ادغام و تعدادی از آنها حذف شد.

دلفی فازی (مرحله نهایی) - ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها نهایی در پایان مرحله

کیفی: تحلیل دلفی فازی برای شاخص‌های باقی‌مانده در راند دوم ادامه پیدا کرد. در این مرحله پس از حذف، ادغام اضافه نمودن شاخص‌ها در مجموع ۹۸ شاخص به دست آمد که برای اجرای راند دوم دلفی فازی مطابق راند قبلی طراحی، تنظیم و برای راند سوم در اختیار خبرگان قرار گرفت. پس از جمع‌آوری و تحلیل نظرات خبرگان، هر ۹۸ شاخص

تائید و مؤلفه جدیدی اضافه نگردید و سؤالی حذف و یا اضافه نشد که این خود نشانه‌ای برای پایان راندهای دلفی است، بنابراین پس از دو دور دلفی فازی و حذف، اضافه، ادغام مفاهیم هم مفهوم و مشابه و ترکیب مفاهیم در نهایت ۱۰ مضمون فراگیر (بعد)، ۳۲ مضمون سازمان دهنده (مؤلفه) و ۹۸ مضمون پایه (شاخص) در قالب جدول (۶) نهایی شد و به علت عدم معرفی شاخص جدید به نظر می‌رسد اجماع و اشباع تئوریک حاصل شده است.

جدول ۶: ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها در راند نهایی

ابعاد - مضمین فراگیر	مؤلفه - مضمین سازمان دهنده	مفاهیم - مضمین پایه	میانگین قطعی
ریسک پذیری، نوآوری و	ریسک پذیری و نوآوری	۱- قدرت ریسک پذیری و نوآوری در زمینه بکارگیری متدهای فرهنگی نو	0.793
تحول ساختاری		۲- بهره مندی خلاقانه و هوشمند از تجارب و دست آوردهای جنگ تحمیلی	0.856
	تحول ساختاری	۳- بستر تحول و تعالی نهادهای ارزش	0.826
		۴- ساختار تحولی معنویت و سرمایه انسانی	0.793
		۵- تحول آفرین، پویا و انعطاف‌پذیر در مأموریت‌ها	0.856
		۶- تحول در بکارگیری عناصر نقش تعیین کننده‌ای در شکست دشمنان در جنگ تحمیلی و بهرمندی از تجاری برای جنگ جدید	0.791
	تغییر	۷- اصلاح و تغییر نقاط ضعف در جنگ تحمیلی برای فروپاشی رژیم صهیونیستی	0.901
		۸- تغییر نگرش و تغییرات سیاست	0.808
	مدیریت چابک	۹- چابک سازی در سطوح مدیریتی فرماندهان جنگی	0.805

تغییر سبک فرهنگ مدیریتی	۱۰- کوچک سازی برخی تشکیلات و موسسات فرهنگی دفاع مقدس و غنی سازی آن	0.835
مدیریت جهادی	۱۱- حماسه گرایی، شهادت طلبی و استکبارستیزی ۱۲- روحیه مقاومت و پایداری و روحیه ایثارگری، کار و تلاش مضعف	0.835
مدیریت فرهنگ	۱۳- شایسته سالاری در برابر دشمن ۱۴- روحیه انقلابی و بسیجی و تکلیف گرایی و استفاده از راهای میان بر برای مجاهدت، استقامت	0.901
مدیریت فرهنگ	۱۵- تجدیدنظر در ساختار و بسترهای مدیریت نهادهای فرهنگی و ارزشی ۱۶- بکارگیری نگرش های نهادی و اساسی در فرآیندهای فرهنگی و مدیریتی ۱۷- هم ترازى و فرهنگ پذیری سرمایه انسانی با ساختارهای و ویژگی های ساختاری مدیریتی حاکم	0.901
مدیریت داوطلبانه	۱۸- بکارگیری و مدیریت نیروهای داوطلبانه علمی برای تبلیغات علمی و اصولی برای درک از سوی مخالفان داخلی و خارجی	0.791
0.868	۱۹- بکارگیری جوانان مستعد داوطلب و مدیریت آنان برای اجرای ایده های پیشنهادی آنان	0.868
مهارت مذاکره و مشارکت	۲۰- مشارکت پذیری و ارتقاء مشارکت در سطوح مدیریت	0.835
0.850	۲۱- تصمیم گیری مشارکتی در همه سطوح، مشارکت جویی و مشارکت مردمی	0.850

0.834	۲۲-هم افزایی و مذاکره در جاهای راهبردی		
0.850	۲۳-مشارکت و مذاکره برای تعهد و انگیزه کارکنان		
0.883	۲۴-مشارکت حداکثری و همکاری بین المللی با موافقان		
0.883	۲۴-شفافیت و انعکاس بدون سانسور دستاوردها	پاسخگویی و شفافیت	
0.883	۲۵-پاسخگویی صریح جهت رضایت مخالفان		
0.873	۲۶-شکل دهی اخلاق و رفتار متناسب با شأن و منزلت نیروهای دفاع مقدس	اخلاق مداری رفتار و اخلاق	
0.873	۲۷-رفتار اخلاقی در بزنگاهای مختلف و روی باز		
0.800	۲۸-نگرش و باور اخلاقی و واقعی نه ظاهری و منفعتی	نگرش و باور اخلاقی	
0.800	۲۹-دوری از فساد اقتصادی و مالی در استفاده از بیت المال		
0.860	۳۰-بصیرت و هوشمندی در دفاع از آرمان های انقلاب اسلامی	بصیرت و هوشمندی	بصیرت و هوشمندی
0.844	۳۱-هوشمندی و بصیر بودن در هنگام مواجهه با چالش های سخت	دفاع از ارمان ها	
0.844	هوشیاری از توطئه		
0.841	۳۲-هوشمندی نیروی انسانی در مقابل کارشنکی رقبا		
0.835	۳۳-آموزش استفاده از ظرفیت جوانان، فرصتهای مادی و نیروهای مستعد انسانی	آموزش و آگاهی	
0.822	۳۴-آموزش استفاده از ترندهای سیاسی روانی موهب برای ناکامی دشمن		

0.819	۳۵- نگاه راهبردی در مقابله با سیاست‌ها و راهبردهای دشمنان		
0.834	۳۶- آنگاه نمودن جامعه نسبت به توطئه‌های دشمنان و یادآوری تهدید آنها		
0.822	۳۷- مسئولیت پذیری در امور	مسئولیت پذیری	الگوسازی از خالقان
0.901	۳۸- تلاش مسئولانه		
0.834	۳۹- روحیه دشمن ستیزی مردم در حال حاضر	دشمن ستیزی	حماسه دفاع مقدس
0.853	۴۰- تقویت و آمادگی حضور آنان برای مقابله با دشمن در آینده ۴۱- آمادگی بذل جان و مال در برابر دشمن و آمادگی برای دفاع از		
0.852	مرزهای کشور		
0.820	۴۲- تبیین و تشریح فعالیت و تلاش گسترده دشمنان برای عدم به فراموشی سپردن دفاع مقدس		
0.881	۴۳- شناخت و باورمندی به جایگاه و اختیارات ولایت و معتقد به دفاع از حریم ولایت	ولایت مداری	
0.807	۴۴- شناخت و پذیرش اندیشه‌ها، منویات، اولویت‌ها و مطلوبیت‌های رهبری		
0.914	۴۵- باور به اطاعت از ولی ولایت مطلقه ولی فقیه و ولایت مداری و ولایت محوری		
0.867	۴۶- روحیه انقلابی و تلاش مضاعف	خستگی ناپذیر	
0.850	۴۷- سخت کوشی و خستگی ناپذیری		
0.859	۴۸- شجاعت و قاطعیت در امور و شجاعت و ایستادگی در برابر دشمن اراده‌ها و ایمان	شجاعت و قاطعیت	
0.850	۴۹- تعهد، قاطعیت و کارآمدی		

0.834	۵۰-ماندگاری و جهان شمولی انقلاب اسلامی برای یافتن راه‌های		
0.810	۵۱-اعتماد متقابل در تمامی سطوح و اعتماد به نفس و عزت نفس	اعتماد و تعهد	
0.879	۵۲-اعتماد و قابل اتکا برای ترویج فرهنگ دفاع مقدس		
0.875	۵۳-مردمی متعهد و حضور در میدان های دشوار		
0.847	۵۴-خودباوری و حسن خلق و اعتقاد و همبستگی	خودباوری	
0.859	۵۵-اعتقاد به توانمندسازی و تفکر راهبردی و عمیق		
0.907	۵۶-انتقادپذیری و توان تحمل نقدهای کارساز		
0.893	۵۷-خودباوری به تأثیر برکات دفاع مقدس در برون رفت از تنگناهای		
0.845	۵۸-عدالت و انصاف	عدالت و انصاف	
0.807	۵۹-مدیریت قناعتی با اهمیت دادن به بیت اومال		
0.769	۶۰-کرامت و پیشرفت کشور به سمت قله‌های اقتدار و منزلت جهانی دفاع مقدس	کرامت و عزت انسانی	کرامت
0.873	۶۱-عزت خواهی، صداقت و درستکاری و ارج نهادن به منزلت فعالان دفاع مقدس		
0.848	۶۲-عفو، گذشت و وفای به عهد و وجدان کاری	انسان گرایی	
0.907	۶۳-ساده زیستی و فروتنی در برابر انسان ها		
0.893	۶۴-بی اعتقادی به زخارف دنیوی		
0.845	۶۵-خودسازی، خودکنترلی		

0.807	۶۶-ایمان به امداد و نصرت الهی و اعتقاد به محبت و رضایت الهی و خدامحوری	ایمان و اعتقاد	معنویت گرایی و ایمان
0.769	۶۷-اخلاص و توکل، رضا و تسلیم		
0.873	۶۸-مقصد الهی و دین مداری و ایمان به بازگشت همه انسا نها به سوی خدا		
0.848	۶۹-اعتقاد به عالم برزخ و قیامت و پاداش و جزای پس از مرگ		
0.907	۷۰-باور و اعتقاد مطلق به خدای متعال و معادباوری		
0.893	۷۱-معنویت گرای واقعی نه ظاهری	معنویت گرای	
0.873	۷۲-تمسک سبک مدیریت اسلامی و ایمان به ارزش های اسلامی		
0.905	۷۳-خدمت به خلق و اعتقادی و رفتاری دینی بر پابندی به اصول		
0.918	۷۴-شور و حال عارفانه و انس با قرآن و عترت		
0.871	۷۵-برجسته سازی مؤلفه های اعتقادی، مناسکی دین اسلام		
0.848	۷۶-قانون محوری و فصل الخطاب قرار دادن قانون	فصل الخطاب قرار دادن قانون	قانون محوری
0.868	۷۷-عدم تعارض با نهادی مخالف و بکارگیری مر قانون در تعارضات		
0.811	۷۸-پابندی به قوانین و رعایت سلسله مراتب		
0.873	۷۹-وضع قوانین برای سرمایه انسانی هم تراز و بروز	وضع قوانین بروز	
0.905	۸۰-وضع قوانین برای حل مسئله عدالت و مبارزه با فساد مطابق جامعه امروز		
0.918	۸۱-پابندی به هویت اسلامی و حفظ اصالت هویت ایرانی		

0.871	۸۲- رعایت سنت ها و آداب و رسوم اسلامی ملی	سنت ها و آداب و رسوم اسلامی	نهادینه کردن فرهنگ اصیل و ارزش ها
0.842	۸۳- پاسداشت سبک زندگی رزمندگان جنگ پاسداشت زندگی اسلامی ایرانی		
0.864	۸۴- پیروی و تبعیت از سنت ها و آداب و رسوم اسلامی		
0.860	۸۵- بهره‌مندی از همه پتانسیل ها و ظرفیت‌ها ارزشی	ارزش گرایی	
0.840	۸۶- نهادینه کردن اخلاق و ارزش های دینی در محیط کار و ارزش های انسانی		
0.877	۸۷- نهادینه کردن فرهنگ اصیل عاشورایی در بین تمام اقشار	نهادینه کردن فرهنگ اصیل	
0.867	۸۸- نهادینه کردن فرهنگ اصیل دفاع مقدس و نقش مهم آن در		
0.853	۸۹- گسترش و تعمیق فرهنگ دفاع مقدس و نهادینه کردن ترویج این فرهنگ متعالی بعنوان تضمین کننده استحکام پایه‌های انقلاب اسلامی و هویت ملی	گسترش و تعمیق فرهنگ	
0.842	۹۰- جلوگیری از تحریف و فراموشی فرهنگ دفاع مقدس		
0.919	۹۱- توجه به نقش نظام تعلیم و تربیت در ترویج فرهنگ دفاع		
0.888	۹۲- ضرورت مطالبه‌گری از مسئولان و متولیان در پایبندی و باز نشر فرهنگ دفاع مقدس		
0.883	۹۳- درک زبان مشترک و سازگاری و ریع ابهامات بدون تنش	انسجام و سازگاری	انسجام و سازگاری
0.883	۹۴- انسجام در تبیین پیوند اقتدار و ابهت امروز نظام اسلامی در محیط ملی و فرا ملی با دفاع	درونی و بیرونی	

0.873	۹۴- تبیین ضرورت‌ها و الزامات استفاده از تجربه‌های دفاع مقدس برای انسجام درونی و بیرونی	
0.842	۹۵- تقویت امید به آینده و رفع ابهامات در مسیر تحقق اهداف	
0.864	۹۶- به مقاوم سازی و سازگاری اراده‌های عمومی و توجه و حمایت به قواعد آن	تاب آوری عمومی
0.860	۹۷- ارتقا تاب آوری عمومی و مقاومت همه جانبه در مقابل اهداف دشمنان	
0.840	۹۸- تقویت حس مقاومت عمومی در برابر دشمنان و توطئه‌های آن‌ها	

همان‌گونه در جدول (۶) بیان شده ابعاد و مؤلفه‌ها و شاخص‌های فرهنگ دفاع مقدس از نگاه فرماندهان جنگ تحمیلی (رویکردی کیفی)، با استفاده از منطق استقرایی از جزء به کل و از داده‌های تجربی به سمت نظری حرکت کرد و با استفاده از شاخص‌های اثرگذار به ۱۰ بُعد رسید.

نتیجه گیری

تحقیقات گذشته حکایت از وجود مشکلات، موانع و آسیب و کمبودهایی در شناسایی فرهنگ دفاع مقدس دارد. بر این اساس بررسی‌های میدانی انجام شده نشان می‌دهد که از نظر ساختاری و اجرایی موانع و کمبودهایی در فرهنگ دفاع مقدس وجود دارد و تلاش محققان بیشتر از جنبه‌های ترویج فرهنگ قابل ملاحظه است و تحقیقی در حوزه شناسایی فرهنگ دفاع مقدس بویژه با نگاه فرماندهان جنگ تحمیلی صورت نگرفته است. بررسی تحقیقات مرتبط با فرهنگ دفاع مقدس نشان می‌دهد که اگرچه کشور ما اسلامی است و فرهنگ اسلامی فصل الخطاب است، ولی در حوزه فرهنگ دفاع مقدس دچار مشکلاتی از قبیل به روز نبودن مطالعات، تحقیقات اندک و ... می‌باشد و در حوزه فرهنگ دفاع مقدس جای خالی اینگونه مطالعات و مطابق با نیاز جامعه کنونی احساس می‌شود. علی‌ایحال با توجه به پراکندگی حوزه فرهنگ دفاع مقدس، شناسایی عوامل اثرگذار

مستلزم در نظر گرفتن معیارهای خرد و کلان بیشماری است. نتایج تحقیق به ترتیب اولویت عبارتند از:

- بعد ریسک پذیری، نوآوری و تحول ساختاری شامل مؤلفه های (ریسک پذیری و نوآوری، تحول ساختاری، تغییر
 - بعد تغییر سبک فرهنگ مدیریتی شامل مؤلفه های (مدیریت چابک، مدیریت جهادی، مدیریت فرهنگی، مدیریت داوطلبانه، مهارت مذاکره و مشارکت، پاسخگویی و شفافیت
 - بعد اخلاق مداری شامل مؤلفه های (رفتار و اخلاق، نگرش و باور اخلاقی).
 - بعد بصیرت و هوشمندی شامل مؤلفه های (بصیرت و هوشمندی در دفاع از ارمان ها، آموزش و آگاهی)
 - بعد الگوسازی از خالقان حماسه دفاع مقدس شامل مؤلفه های (مسئولیت پذیری، دشمن ستیزی، ولایت مداری، خستگی ناپذیر، شجاعت و قاطعیت، اعتماد و تعهد، خودباوری، عدالت و انصاف).
 - بعد کرامت انسانی شامل مؤلفه های (کرامت و عزت و انسان گرایی)
 - بعد معنویت گرایی و ایمان شامل مؤلفه های (ایمان و اعتقاد و معنویت)
 - بعد قانون محوری شامل مؤلفه های (فصل الخطاب قرار دادن قانون، وضع قوانین بروز)
 - بعد نهادینه کردن فرهنگ اصیل و ارزش ها شامل مؤلفه های (سنت ها و آداب و رسوم اسلامی، ارزش گرایی، نهادینه کردن فرهنگ اصیل، گسترش و تعمیق فرهنگ)
 - بعد انسجام و سازگاری (انسجام و سازگاری درونی و بیرونی و تاب آوری عمومی)
- آموزه های فرهنگی دفاع مقدس، مؤلفه ی محوری و استمرار بخش انقلاب اسلامی است که باید حفظ و بازتولید شود و به نسل های بعد انتقال یابد، تا مبنای ارتقاء قدرت ملی، بازدارندگی ملی، پایداری ملی، توسعه بالندگی و از همه مهم تر تجهیز و طی نمودن نقشه راه بلند مدت انقلاب اسلامی باشد.
- ضرورت حفظ و انتقال فرهنگ ایثار و شهادت به نسل آینده بایستی با جدیت در برنامه ریزی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور مدنظر قرار گیرد. تبیین جایگاه فرهنگ ایثار و شهادت که نقطه اوج آن در جنگ تبلور یافت باید به عنوان میراثی گران سنگ در ذهن ملت ایران باقی مانده و از آفت تحریف مصون بماند. زیرا نشر ارزش های معنوی و اخلاقی آن تأثیر به سزایی در اخلاق جوانان خواهد داشت. یکی از رسالت ها و مسئولیت ها در طول

تاریخ در همه عصرها و همه تمدن‌ها و کشورها انتقال دادن ارزش‌های حاکم بر جامعه است. حفظ و اعتلاء و انتقال ارزش‌های اصیل فرهنگی و دینی و باورهای مطلوب اجتماعی و رفتارهای متعالی فردی و جمعی مانند نشاط و پویایی، عطوفت، استواری، عزم و تلاش از اساسی‌ترین رسالت‌های همگانی است.

جنگ در کنار ابعاد سیاسی، نظامی و امنیتی، یک رویداد اقتصادی و اجتماعی مهم است. همچنین جنگ در تولیدات فرهنگی جامعه بازتاب یافته و تأثیر خود را در ذهنیت انسان‌ها می‌گذارد.

جنگ تحمیلی به عنوان یک عامل استرس‌زا می‌تواند منجر به عوارض ناگواری در زندگی انسان‌ها شود. افرادی که مستقیماً در جنگ تحمیلی شرکت می‌کنند و به نوعی در معرض تروماهای ناشی از این بلای خانمان‌سوز قرار می‌گیرند اولین قربانیان جنگ هستند.

از آنجا که دفاع مقدس سرشار از ایثارها، از خودگذشتگی‌ها و جانفشانی‌های رزمندگان سلحشور است، ضرورت دارد این جلوه‌ها و زیبایی‌ها به نسل‌های آینده منتقل شود تا مبادا به مرور زمان این روایت‌ها دچار تحریف شده و حقایق دوران دفاع مقدس به دست فراموشی سپرده شود. همچنین زنده نگه داشتن یاد و خاطرات دوران دفاع مقدس برگسترش آثار معنوی آن در جامعه کمک می‌نماید. بنابراین، انتقال میراث معنوی دفاع مقدس از تکالیف مهم متولیان حوزه ترویج فرهنگ ایثار و شهادت است.

گفتنی است حماسه‌سازی‌ها و تلاش‌های صورت گرفته در دوران دفاع مقدس دور از انتظار نبود. زیرا در فضایی که معنویت بر آن حاکم بود چنین رشادت‌ها و حماسه‌ها خلق گردید. انگیزه الهی و بعد معنوی در دوران دفاع مقدس بسیار پررنگ و در واقع مهم‌ترین انگیزه فرماندهان جنگ و رزمندگان در این دوران بود. خستگی‌ناپذیری همراه با توکل به خدا، معنویت، ساده‌زیستی، صفا و صمیمیت و بی‌ادعایی از ویژگی‌های برجسته رزمندگان دفاع مقدس بود.

باتوجه به شرایط دفاع مقدس و ارزشمندی مفاهیم مرتبط با آن، در فرصت باقیمانده چنانچه از تجربیات و اطلاعات رزمندگان استفاده نشود در چند سال بعد دیگر دست نیافتنی و غیرممکن خواهد بود. از طرفی از آن‌جا که نسل سوم انقلاب تجربه انقلاب و دفاع مقدس را ندارند، بنابراین توجه به تجارب و ارزش‌های دفاع مقدس ضروری می‌باشد.

منابع:

- انصاری، محمدرضا، قیومی، عباسعلی، صالحی امیری، سیدرضا، عزیزآبادی فراهانی، فاطمه، قدمی، محسن. (۱۴۰۰). ارائه الگوی خط مشی گذاری فرهنگی با رویکرد تحول (مورد مطالعه دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران). مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۱۱(۳۹)، ۴۶۶۶.
- الوانی، سید مهدی و شریف زاده، فتاح (۱۳۹۸). فرایند خط مشی گذاری عمومی. (چاپ نهم). تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- اسپریگنز، توماس (۱۳۷۰). فهم نظریه های، سیاسی، ترجمه فرهنگ رجایی، تهران: نشر آگاه.
- بسج، احمدرضا (۱۳۹۵)، فرهنگ اسلامی در تقابل با نسبییت فرهنگی، فصلنامه قدرت نرم، دوره ۶، شماره ۱، ص ۷۲۷.
- جعفری، سید اصغر. (۱۴۰۳). تبیین اصول اساسی حاکم بر فرهنگ و ساختار سازمانهای نیروهای مسلح در دوران دفاع مقدس، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۱۰(۳)، ۶۲۳۷.
- حیدری، اسماعیل، جعفری نژاد، مسعود، اسماعیلی گنهرانی، بشیر. (۱۴۰۲). بررسی موانع نهادینه سازی ارزشهای دفاع مقدس در نظام آموزشی در چهل سالهی دوم انقلاب اسلامی، فصلنامه علمی جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۴(۱)، ۱۳، ۲۴۸۲۱۷.
- حسینی نیک، سیدابوالفضل و چشمه نور، مرتضی و پوریانی، جابر، ۱۳۹۶، راهکارهای نهادینه سازی فرهنگ دفاعی دفاع مقدس در فرهنگ دفاعی سازمانی، دومین همایش علمی و کاربردی الگوی مطلوب فرماندهی نظامی در چشم انداز تمدن نوین اسلامی، تهران، <https://civilica.com/doc/755221>
- شکوهی، حسین و یوسفی صفاپور، جمال. (۱۴۰۱). نقش انگیزش در بسیج ملی در جمهوری اسلامی ایران، جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۳(۴)، ۱۸۶۱۶۳.
- سیاه منصوری، سیدعلی و مختاریان پور، مجید و اشتریان، کیومرث، ۱۴۰۱، الگوی طراحی خط مشی های فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران، سومین کنفرانس بین المللی چالش ها و راهکارهای نوین در مهندسی صنایع، مدیریت و حسابداری، چابهار.
- صادقی حامد. (۱۴۰۱). بررسی تاثیر فرهنگ بر خط مشی گذاری عمومی در ایران. نشریه علمی رویکردهای پژوهشی نوین مدیریت و حسابداری، ۶(۲۰)، ۲۱۰۲۲۱۱۲.
- عبدالعلی پور، قادر؛ فرخی، یزدان و کیانی، جواد. (۱۴۰۱). ارائه الگوی ارزش های بنیادین در «سیر تکوین انقلاب اسلامی» بر اساس گفتمان امام خمینی (رحمت الله علیه) و مقام معظم رهبری، جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۳(۳)، ۱۰۵۱۲۹.
- قورچیان، نادر قلی و خورشیدی، عبادس. (۱۳۷۹). شاخص های عملکردی در ارتقای کیفی مدیریت نظام آموزش عالی، تهران: انتشارات فراشناختی اندیشه.

کاووسی؛ اسماعیل، (۱۳۹۹). سازمان و مدیریت نهادها و مراکز فرهنگی، انتشارات: جهاد دانشگاهی واحد استان قم.

محمدی فاتح، اصغر، فیض اللهی، یاسر. (۱۳۹۹). حوزه های پیشبرنده فرهنگ دفاع مقدس در گام دوم انقلاب اسلامی، دوفصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، ۳(۴)، ۵۴۲۵.

نعمت اللهی، سهیلا، ۱۴۰۱، نقش دفاع مقدس در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، نخستین همایش ملی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، شیراز، <https://civilica.com/doc/1492995>

Agheli, M., NikMenesh, S., Rashidi, H., & Jalali, P. (2023). Training on thesis writing and scientific article writing. Tehran: Dibagaran Book Institute. (In Persian).

Braun V, Clarke V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology journal*, 3(2): 77101.

Moreillon, J. (2013). Building bridges for global understanding: Cultural literature collection development and programming. *Children & Libraries*, 11(2), 35.

Warrick, D. D. (2017). What leaders need to know about organizational culture. *Business Horizons*, 60(3), 395404.